

SOSYOLOGCA

OCAK-HAZİRAN 2013

CİLT:3 SAYI: 5

ISSN: 2146-5207

İZMİT VE ÇEVRESİ I / MİMARİDE MODERNLEŞME YANILGILARI

Oya Şenyurt

Özet: Farklı olabilmek için kimi zaman “avangard” takliti yapılar, kimi zaman karışık üslup uygulamalarının biçimsel seçicilikle İzmit’teki günümüz mimarlık örneklerinde kullanılmasının sebepleri oldukça karışık ve çeşitlidir. Taklit mimarlıkların en yoğun örneklerinin bulunduğu İzmit ve çevresinde konunun arkaplanı incelenmeye muhtaç durumdadır. Bu bakış açısıyla, İzmit’te her yapı inşasında biraz daha uzağa giden ve yakalanamayan “modernist mimarlık örnekleri” ile “avangard” takliti yapıların ortaya çıkmasındaki sebepler bu makalenin konusunu oluşturacaktır.
Anahtar Kelimeler: İzmit, mimari, modernleşme, avangard.

IZMIT AND ITS SURROUNDINGS I / MODERNIZATION ILLEGALS IN ARCHITECTURE

Oya Şenyurt

Abstract: The reasons why sometimes "avant-garde" imitation buildings and sometimes mixed stylistic applications are used with formal selectivity in today's architectural examples in Izmit in order to be different are quite complex and varied. The background of the subject in Izmit and its surroundings, where the most intense examples of imitation architectures are located, needs to be examined. From this point of view, the reasons for the emergence of "modernist architectural examples" and "avant-garde" imitation structures that go a little further and cannot be caught in each building construction in Izmit will be the subject of this article.
Keywords: Izmit, architecture, modernization, avant-garde.

İZMİT VE ÇEVRESİ I / MİMARİDE MODERNLEŞME YANILGILARI

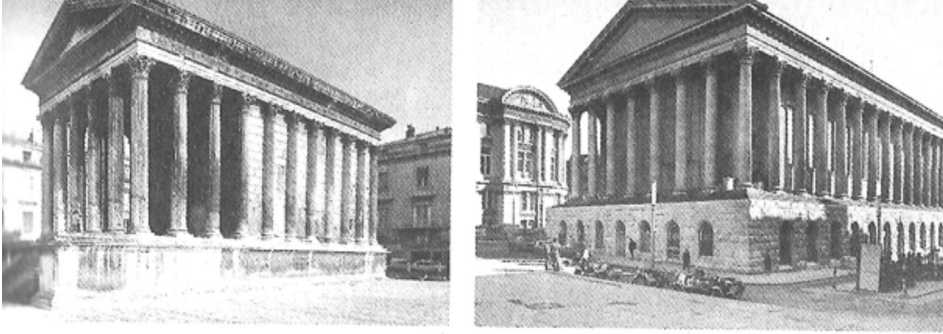
Oya Şenyurt

Giriş

İkonik ve taklit mimarlıkların ne olduğunu anlayabilmek için öncelikle mimarlıkta “yeni” olanın ne olduğu sorgulanmalıdır. Tarihin belirli dönemlerinde ortaya çıkan yapıların geçmişteki örnekleri yadsınması ya da farklılıklar yaratmak adına yola çıkanların geçmişten kopamamasının çeşitli nedenleri vardır. Özellikle mimarlık tarihinin bazı dönemlerinde geriye dönüşlerin yaşanması çoğunlukla antik dönem mimarlığının etkisiyle gerçekleşmiştir. Antik dönem mimarisinin 15. ve 19. yüzyıl batı mimarisinin seyrini etkilemesi önemlidir. 15. yüzyılda Rönesans mimarisinin kökleri antik döneme dayanırken, 19. yüzyılda da Avrupa’da, Neo-klasik mimarinin temeli bütünüyle antik dönem mimarlıklarının yeniden ele alınıp incelenmesiyle ortaya çıkarılmıştır. Bir Roma tapınağı olan Maison Carrée (M.S.130) ile yaklaşık 1700 yıl sonra inşa edilen Birmingham Belediye binası (1832) birbirlerinden ayrılmayacak derecede benzerlik taşırlar. Mimarlık tarihinde “canlandırıcılık” olarak adlandırdığımız bu yaklaşım sık sık tarihteki mimarlık üsluplarının diriltilmesi çabalarının en iyi örneğidir. Diğer taraftan, geçmiş dönemlere ait birkaç mimarlık ögesi ile farklı coğrafyalarda tercih edilen üslupların birarada kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Paris’teki Madeleine Kilisesi beşik çatısıyla dıştan bir Yunan tapınağı görüntüsündedir. Ancak, içeride yapının kubbelerle kapatılması dış görünüşü ile tezatlık oluşturur.¹

¹ Maison Carrée (MS130) ve Joseph Hansom Belediye binası (1832), birbirlerinden ayrılmayacak derecede Roma Mimarisi’nin özelliklerini taşırlar. De Botton, Alain, *Mutluluğun Mimarisi*, Sel Yay., İstanbul, 2009, s. 39. Ayrıca, 19. yüzyılda eski üslupları diriltme çabaları fonksiyon-strüktür-form bağıntısını her türlü ölçüyü aşacak derecede gevşetmiştir. Paris’teki Madeleine Kilisesi beşik çatısıyla dıştan bir Yunan tapınağı görüntüsündedir. Ancak, içeride yapının kubbelerle kapatılması dış görünüşü ile tezatlık oluşturur. Özer, Bülent, *Yorumlar Kültür Sanat Mimarlık*, YEM Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 369.

Solda: Maison Carrée, Nîmes, y. M.S. 130

Sağda: Joseph Hansom, Belediye Binası, Birmingham, 1832

Solda: Maison Carrée, Sağda: Joseph Hansom'un Belediye Binası
(Kaynak: Alain de Botton, *Mutluluğun Mimarisi*, Sel Yay., İstanbul 2009)

Üslupların yeniden ve tekrar tekrar ele alınması mimarlıktaki “yeni” kavramının tarifini zorlaştırmakla birlikte, “yeni”nin (üslupların) ortaya çıkması bu yolla gerçekleşmiştir. Mimarların, taklitler, esinlenmeler ya da tekrarlarla tasarımlarına yeni anlamlar yükledikleri ve geliştirdikleri söylenebilir. Yeni Dışavurumculuk olarak ifade edilen ve 1940’larda dünyada önemli örneklerin verildiği mimari akımın ise kent simgesi haline gelmiş yapılarda akım olmaktan çıkarak mimari bir dil yarattığına da kuşku yoktur.² Temsilciliğini bugün çağımız mimarından F. Owen Gehry yapmaktadır. Gehry’nin Postmodern ya da Dekonstrüktivist olduğu tartışıla dursun, yaptığı çalışmalar bizi eskiye götürerek 1940 sonrası Ekspresyonizmin mimarlarının metaforlardan yola çıkarak tasarladıkları binaları anımsatır. Hemen hemen tüm kentlerde çağdaşlık göstergeleri olarak mimarlıkta “yeni” ya da “*avangard*” olanı simgeleyen yapıların Ekspresyonist yönlerinin olması gereklidir.³

² Yeni Dışavurumculuk olarak adlandırılan 1955-1970 yıllarında etkili olan yönelimin önemli temsilcilerinden biri MIT Baker Yurdu’nun mimari Alvar Aalto’dur. Eero Saarinen’in uçuş hissini çağrıştıran New York John F. Kennedy Hava Yolları terminali ve Jørn Utzon’ın Sydney Opera Binası Yeni Dışavurumculuk yöneliminin bazı önemli yapıları arasındadır.

³ Antoni Gaudí’nin inşa ettiği Casa Milá ve Casa Botlló apartmanları Barselona’nın simgesidir. Yapılar İspanyol Modernizmosu’nun temsilcisi olmalarına rağmen Ekspresyonist özellikleriyle de dikkat çekicidir.

Wallace K. Harrison'un Stamford'da (California) Gotik kilise tasarım yaklaşımı ile inşa ettiği kilisesi (Kaynak: Bülent Özer, *Yorumlar Kültür Sanat Mimarlık*, YEM Yayınevi, İstanbul 1993)

Simge ya da avangard olarak sözünü ettiğimiz yapılar, çağının mimari yaklaşımını belirleyen, tüm yaratıcı potansiyellerin değerlendirildiğini anlatan diliyle, inşa edildiği kentte, ülkede ve dünyada dikkat çeken önemli kilometre taşlarıdır. Ancak öncü ve avangard olmaları nedeniyle taklit edilmeleri en kolay örneklerdir. Bu sebeple, avangard bir yapının öncü olma ömrü, taklitlerinin hızlı çoğalması nedeniyle sıradan bir yapıya göre daha kısadır. Sözgelimi, Mies van der Rohe'nin cam prizmaları, dünyanın pek çok kentinde taklit edilmiştir. Mies'in ilk olarak Lake Shore Drive Apartmanları'nda deneyimlediği prizmatik cam kutu yapının bitirildiği günkü etkiyi, dünyanın hemen hemen her kentinde taklitlerinin olması nedeniyle artık sağlayamamaktadır. Mies'in yapısı birebir taklit edilebilmesine rağmen, ekspresyonist özelliğe sahip simge yapıların taklit edilmesi daha çok bitmiş ürünün anlamsal dışavurumunu belirleyen dil özelliklerinin kullanılmasıyla gerçekleşir. Tüketim, işaret, kimlik değeri oluşturan bazı bileşenlerin kendi bağlamları dışında yeniden üretilmesi gibi.

Bu anlamda mimarlıkta tasarıma esin kaynağı olarak "yeni"yi ortaya çıkaranla, "taklit" edilenin algılamada nasıl değerlendirildiği de önemlidir. Taklit edilen bir yapıyı sıradan ve bayağı kılan ya da tasarıma esin kaynağı olandan ayıran, bağ-

lam içindeki yabancılaşma düzeyi, bir başka deyişle referans verme biçiminin doğrudan taşımaya indirgenmesidir. Esinlenerek yapılanla, bayağı bir taklit arasındaki sınır, süreklilik oluşturarak tasarımı dönüştürme gücüne sahip bir aktarma biçimi ile tasarımın anlamını yapay bir algılama ile yok eden, sahte işaret ve anlamlar üreten naif aktarmacılık arasındadır.⁴ Wallace K. Harrison'un Stamford'da (California) inşa ettiği kilisesi, Gotik kiliselerdeki atmosferi çeliğin strüktür imkanlarında yeniden deneyimleyen Gotik esinlenmelere iyi bir örnektir.⁵ Ya da, dünyadaki her kentte taklitlerinin olduğu Mies'in cam prizmalarına ait anafikri çaldığı iddia edilen mimar Philip Johnson'ın, tek konut yapısı olarak her tarafı şeffaf cam evi inşa etmesi "yeni" yi yaratmak adına mimara esin yaratan önemli bir kaynak olmuştur.⁶ Le Corbusier'nin Villa Savoye veya Marsilya konutlarını düşünürsek, binaların pilotiler üzerinde yükseltilmiş olmaları "yeni" bir fikirdir. Çünkü, Le Corbusier, bu uygulamayı doğanın zemindeki sürekliliğini sağlamak ve ortak bir yeşil oluşturmak düşüncesiyle uygulamıştır; bu düşünce o zamana göre "yeni" bir düşüncedir. Pilotiler üzerine yükseltilmiş yapı tipi daha önce de vardır, ancak oluşturulma sebebi daha çok korunma amaçlıdır. Mimarlığın bir dil olduğu ve dilin açık anlamlarında "yeni"nin var olamayacağı kabul edilirse dilin metaforik katmanlarında "yeni"nin gizlendiği varsayılabilir. Bu durumda metaforların farklı anlamları üzerinde çalışmak, "yeni"yi belirlemek için bir yol olabilir.⁷

Metaforların farklı anlamları üzerinde çalışarak yeni mimari yaklaşımların türetilmesi kuşkusuz mimarının onayladığı sonuçlar ortaya çıkarır. Mimarlık çevrelerinin olumladığı ve onayladığı cesur arayışlar avangard ya da marjinal yapı gruplarının fikrinsel üretiminin de yolunu açabilir. Bu noktada, güncel mimarlığı marjinalleştiren mekanizmalar ile toplumun diğer alanlarında karşımıza çıkan marjinalleştirme mekanizmalarının arasında fark olduğunun söylenmesi gerekir. Bilindiği gibi, toplumsal alanda marjinallik iktidar ilişkileri tarafından belirlenen bir çeşit hakimiyet ilişkisi çerçevesinde oluşur. Bu ilişkiler normların oluşturduğu normalleri tanımlarken aynı zamanda normların dışında kalanları, diğer bir deyişle marjinalleri tanımlamış olur. Bu yüzden de marjinallik genellikle olumsuz çağrışımları beraberinde taşır. Oysa yapılı çevrenin temsiliyeti açısından marjinal mimarlık ürünleri bu türden bir egemen güç ve dışlama ilişkisi sonucunda belirlenmez. Pek çok açıdan normların dışında da kalsalar olumsuz sayılabilecek herhangi bir çağrışımı taşımadıkları gibi, bir dışlama ilişkisi de söz konusu değildir. Bunun tam tersine seçkin mimarlık ürünleri örnek alınan prestijli yapılardır.⁸ Üstte

4 Güzer, C.A., "Gerçek ile Taklit Arasında Mimarlık", *Mimarlık Dergisi*, S: 333, Ocak-Şubat 2007.

5 Özer, B., *Yorunlar Kültür Sanat Mimarlık*, YEM Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 343.

6 Tanyeli, U., "Risk Toplumu, Mimarlık ve Türkiye", *Arredamento Mimarlık*, Ekim 2001.

7 Yürekli, H ve Yürekli, Ferhan, Mimarlıkta "Yeni Kavramı", *Mimarlık ve Felsefe*, Yay. Haz. Ayşe Şentürer, Şafak Ural, Ayla Atasoy, YEM, s. 158-159.

8 Çıkış, Şeniz Ergeçgil, "Güncel Mimarlık ve Marjinallik", *Ege Mimarlık*, S: 45, s. 22.

de adı geçen modernizmin ünlü avangard yapılarını, marjinal mimarlık örnekleri arasında saymak mümkündür.⁹ Ancak, ülkemizde olmayan bu ilk örneklerin yokluğu ve duyulan özlem, bu yapıların bazı öğelerinin gelişigüzel, bağlamlarından koparılarak, biçimsel yönünün cezbediciliği sayesinde taklitlerinin, İzmit ve başka kentlerde inşa edilen binalarda kullanılmasını sağlamıştır. Bu uygulamalar, kuşkusuz, mimari disiplin içinde, tasarım yaklaşımlarını bertaraf ettiği ve uzun bir düşünce ürünü olan tasarlanmış bir mimarlık örneğinde yeni olanı yakalamak adına harcanan çabanın izlerini taşımadıkları için, mimarlık disiplininin “*olumladığı*” marjinal olma halini “*olumsuz*”lamaktadırlar. Ayrıca, sıradan bir mimari tasarımın ötesinde yorum yapılamayacak kadar kötü örnekler olarak günümüz mimarlık sahnesinde yer edinmiş bulunmaktalar. Dolayısıyla, günümüz İzmit’inde avangard yapılar ya da onlara ait parçaların taklitleri üzerinden mimarlığın *olumsuzladığı* marjinalliğin anlatısını yapmak burada önemli bir odak haline gelmektedir.

Farklı olabilmek için kimi zaman “*avangard*” takliti yapılar, kimi zaman karışık üslup uygulamalarının biçimsel seçicilikle İzmit’teki günümüz mimarlık örneklerinde kullanılmasının sebepleri oldukça karışık ve çeşitlidir. Taklit mimarlıkların en yoğun örneklerinin bulunduğu İzmit ve çevresinde konunun arkaplanı incelenmeye muhtaç durumdadır. Bu bakış açısıyla, İzmit’te her yapı inşaasında biraz daha uzağa giden ve yakalanamayan “*modernist mimarlık örnekleri*” ile “*avangard*” takliti yapıların ortaya çıkmasındaki sebepler bu makalenin konusunu oluşturacaktır.

İzmit’te Modern Mimarlık Örneklerine Özlem ve Erişilemeyen Modernizm

Kentteki kimliği belirleyen bazı yapılar üzerinden okuma yapmak, gerçekte bu yapıların kimliklerini edinebilmesinde nasıl da zor süreçler geçirildiğine tanıklık etmek demektir. İzmit’te İkinci Dünya Savaşı sonrasında binalar yardımıyla şekillenen kentteki kimlik kaymaları birkaç yapının inşa süreçlerindeki sorunlardan ortaya çıkarılabilir. Daha doğru bir deyişle, yapıların inşa edilmesi gerekliliği gazeteler yardımıyla halkın istekliliğini bize tanımlarken, bu istekli olma halinin yarattığı yapılar, inşa edildikten sonra hayal kırıklıklarını da beraberinde getirmiştir. Bu durum, gerek modern mimarlığın ortaya koyduğu yapımların tekniklerinin malzeme kullanımı sırasında malzemedan kaynaklanan sorunlarla uygulanamamasından, gerekse merkezden gönderilen planların çoğu zaman binanın yapılacağı yer görülmeden üstünkörü alınan kararlar nedeniyle olmaktadır. Bununla birlikte, modern mimarlık tekniklerinin sağlıksız uygulamaları kadar mimari formların da içselleştirilemediği görülür. Mimarların tasarımlarındaki modern mimarlık esinlenmeleri gerek fonksiyonları gerek simgesellikleri gerekse de malzemeleleri ve formları açısından eleştirilmiştir. Dolayısıyla, ülkemizdeki tüm kentlerde rast-

⁹ Tümer, Gürhan, “Marjinallik Üzerine Notlar”, *Ege Mimarlık*, S: 47, s. 7.

lanan erken modernist örneklerin yoğunluğu ve varlığı, onların eleştirisiz kabul edildiği gerçeğini değiştirmemektedir.

Erken modernizmin ortaya koyduğu saf formların (küp, silindir, dikdörtgen prizma) birbiriyle ilişkisine dayanan bir mimari kurgu içerisinde tasarlanan Halkevi binalarında varolan prizmatik baca, o dönemde bazı mimarlar tarafından sorgulanmıştır. Mimar Sabri Oran tetkik ettiği İzmit Halkevi binası hakkında Genel Sekreterlik Yüksek Makamı'na inşaatla ilgili olarak verdiği dilekçede, "(...) yaklaşık 10 bin Lira'ya mal olan binanın kulesinin yapım amacının anlaşılmadığını, estetik itibarı ile çirkin olduğunu kaydeder. Şehircilik itibarı ile kule, şehrin manzarasını bozmaktadır. Proje, plan ve görünüş açısından iyi etüd edilmemiştir. Mimari de daha çok mekanik ve basmakalıp usullere saptanarak çalışılmış, halkevleri binalarına ait program ve inşaat düzenlerinden ayrılarak, herhangi bir bina şekline başvurulmuştur. Bundan dolayı gerçek ve ciddi bir halkevi karakterini taşıyan bir mimari yaratılmamıştır. Birçok yerinde gereksiz yere ve çok yanlış anlaşılan harici etkiler için fazla masraf yapılmıştır. Proje sahibi Seyfi Arkan bu projeden 1500 Lira aldığı halde kontrol mimar vazifesini yapmamıştır" biçiminde görüş bildirmiştir.¹⁰ Sabri Oran'ın sözlerinden Halkevi binalarında ortak bir mimari dil ve işleyişin yaratılmaya çalışıldığı çıkarılması yapılabilmektedir. Bununla birlikte, İzmit Halkevi gibi inşaat süreci sorunlu ve mimarisi eleştiri alan örneklerin de sapmaya neden olduğu için eleştiri aldığı düşünülebilir. İzmit'te kentin çehresini değiştireceğine inanılan ve ihtiyaç duyulan yapılardan Halkevi örneğindeki gibi mimari üslup açısından temsiliyeti zayıf olduğu için eleştiri alanlar olduğu gibi, inşaat süreçlerindeki aksamalar ve uygulamalar açısından sorunlu bulunduğu için eleştiri alan örnekler de vardır. Ancak, yapımı çok istendiği halde geç inşa edilen lise binası (İzmit Lisesi) gibi bir yapının mimari üslubu, yapının işlevinden daha önemli görülmemiştir. Binalara ait eleştiriler, her yapının inşaat süreci içinde farklılaşmıştır. Ancak, inşaat uygulamaları, süreç ve malzeme hakkındaki eleştiriler, mimari üslup hakkındaki eleştirilerden daha fazla gündemde kalmayı başarmıştır. Söz gelimi, İzmit Lisesi gibi, Ankara'daki önemli devlet yapılarının çeşitli mimari öğelerinin derlendiği eklektik¹¹ bir örnek, yapıldığı dönemde eleştiri almamıştır.

¹⁰ Binici, Özden Senem, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli 2012, s. 70.

¹¹ Kuşkusuz, "Eklektik" kelimesi burada 19. yüzyılda ortaya çıkan mimari üslubu ifade etmektedir. Başkent ve Türkiye'nin diğer büyük kentlerindeki Cumhuriyet sonrasında inşa edilen modern mimarlık örneklerindeki kimi yapı öğelerinden seçme olarak oluşturulan forma dayalı yaklaşımların ortaya çıkardığı bir eklektisizmden söz edilmektedir. Modern mimarlığın Ankara'daki örnekleri diğer kentler için önemli bir referanstı. Bununla birlikte, Cumhuriyet dönemi yapıları için bir "mimarlık sözlükçesi"nden bahsedilirken, aynı zamanda yapıların "özgüllüğü"nin tartışılması da ilginçtir. Bunun için bkz. Batur, Afife, "1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s.205. Mimarlık sözlükçesinin olduğu bir alanda özgül ya da özgün

Mimari üslup dışında çoğu zaman, inşaat uygulamaları hakkındaki eleştiriler, gazete sütunlarına yansımıştır. Özellikle, dönemin CHP politikalarını kabul eden ve onaylayan Türkyolu Gazetesi, İzmit Belediyesi'nin tüm uygulamalarını teyit eden bir dille kentte olan biten inşaat faaliyetlerini haberlerine yansıtmişti.¹² Buna rağmen, inşaatı uzayıp giden İzmit Devlet Hastanesi (Memleket Hastanesi) binasının inşaat sırasında nasıl kullanıldığını, inşaatının uzama sebeplerini ya da inşaatla ortaya çıkan eksikliklerin neler olduğunu DP'nin sözcüsü Hürsöz Gazetesi sütunlarına taşımıştır. Dolayısıyla, hastanenin tütün deposu olarak bitmemiş haliyle kullanıldığı, temelden üst katlara hastanenin inşa edildiği halde elektrik, su ve kalorifer tesisatı ile kanalizasyonun düşünülmediği ve dört duvar halinde inşa edildiği gazete haberindeki eleştirilerden aydınlığa kavuşmuştur.¹³ Bu sebeple, kentte bazılarının yeni yapıların inşasına fiilen ya da fikri destek vermesi ve bunu haberlere yansıtması, geride kalanların söylemlerini bertaraf etmemiştir. 15 Temmuz 1945 Türkyolu Gazetesi'nde Rüştü Şardağ ve Feridun Kandemir'in Vatan ve Tasvir Gazeteleri'nde İzmit'i eleştiren yazıları, İzmit'in imarı konusunda hassasiyet gösteren, İzmit Belediyesi'nin destekçisi ve konunun önemli bir takipçisi olan Türkyolu Gazetesi köşe yazarı Cevdet Baykal'ın tepkisine yol açmıştı. Baykal'a göre, Rüştü Şardağ'ın görüşleri taraflıydı. "... milyonlar harcanan Ankara ve İstanbul'da bile İzmit'e taş çıkartan, ilk çağları andıran evler, sokaklar, bakımsız, harap yollar ve köy hissi veren yapılar çoktur". Modernleşme konusundaki görüş farklılıkları, sürekli geç kalınmışlık hissi ile modernleşmenin büyük kentlerle yarışa dönüşmesinden kaynaklanmaktaydı. Cumhuriyet'in ilanından sonra geciken modern yapı inşaatları, İzmit'te İkinci Dünya Savaşı sonrası mimarideki modernleşme çabalarına eklenme isteği ile ivme kazanmıştır. Bu durum, halkın gündelik hayatı içinde sosyalleştiği mekanlarda güvende olmasını sağlayacak kentsel bir düzen inşa edebilmenin rotasını çizen gazete haberlerinden okunabilmektedir.

örnek ortaya çıkarmak mümkün gözükmez. Modern mimarinin kuralları ile kodları batıdan alınmış, önceden belirlenmiş, mimari estetik paketlenmiş ya da formüle edilmiştir. Bu sebeple, modern mimarinin alametleri olarak kabul edilen pek çok yapı öğesi ve tip projeler, İzmit'te seçmeci bir yaklaşımla uygulanmıştır. Bkz. Şenyurt, Oya, 1923-1960/İzmit: Cumhuriyet'in Tanıkları Binalar ve Kentten Haberler, TMMOB Mimarlar Odası Kocaeli Şubesi, Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi, İstanbul, 2010, s. 219-223.

¹² Şenyurt, Oya, a.g.e., s. 82-83.

¹³ Şenyurt, Oya, a.g.e., s. 128-129.

izmiti niçin kötüliyorlar?

Bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir?

İZMİT İNŞA HALİNDE BİR ŞEHİRDİR

Bu şehrin harap çehresini değiştirenlere hınc değil, sevgi duymalıyız

İzmit halkı bu sevgiyi duymakta, yapıları görmek Belediyesini takdir etmektedir

Bir iki kötümserin tezviratı iyimserlerin yanında eriyip gidiyor

Çevredekiler

Çevredekiler, sandıkları kadar değil, ama bu şehirde yapılan iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir? Bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir? Bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir?

Çocuklar

Çocuklar, bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir? Bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir?

İzmit İlanları

İzmit İlanları, bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir? Bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir?

Uçler yarın toplanyor

Uçler yarın toplanyor, bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir? Bu şehirdeki güzel iş ve eserleri göremeyip, bir iki çirkinliği büyütenlerin maksadı nedir?

15 Temmuz 1945 Türkiye Gazetesi (Oya Şenyurt arşivi)

Kuşkusuz, İzmit'teki uygulamalar modern mimarlık örneklerinin özellikle işlevsel yönünün ve teknolojisinin sağlayacağı yararlar nedeniyle kabul görmüştür. Kimse, Adliye Sarayı olarak apartmandan bozma, döşeme tahtaları çöktü çökecek bir ortamda hukuki işlemlerini yapma istememiştir. Ya da hiç kimse duvarları sürekli su alan ve rutubet içinde kalan eski bir Postane binasında çalışmak ya da işlem yaptırmak istemez. Ancak, tüm bu yapıların işlevsel yönlerinin ve yeni yapı teknolojisi ile gerçekleşen betonarme yapıların inşaatından sonra da mutlu olma hali, gazetelere yansıyan şikayet içeren haberlerden anlaşılmaktadır. Kuşkusuz bu haberler modern mimarının ünlü kuramcılarından Le Corbusier tarafından tasarlanan Villa Savoye'nin teras çatısının akması, evin tüm odalarına su girmesi ve banyoyu su basmasından dolayı Savoye ailesi ile mahkemelik olmaları ya da Savoye ailesinin oğullarının nemden akciğerlerinin iltihaplanarak zatürre olması¹⁴ kadar kötüydü. Kimi zaman modern mimarlık örneklerinin yaratıcıları kimler olursa olsun ve üslupsal açıdan ne kadar övülürlerse övülsünler, onları canı gönülden benimsemeye istekli kişilere ve halklara zarar verdikleri düşünülebilir. İzmit'te ana caddeye bakan cephesinde, projede pencere açıklıkları yapılmadığı fark edilen "modern" postane binasının ön cephesi yıkılarak yeniden yapılmış ve or-

¹⁴ Botton, Alain de, *Mutluluğun Mimarisi*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 73.

taya çıkan başka aksaklıkları nedeniyle uzayan inşaatı yüzünden halkın ilgisi kaybolmuştu. 1958 yılında sessiz sedasız faaliyete geçen “modern” yapı, o tarihte bile doğru düzgün tamamlanmış değildi. İlk durum, binadan kopan büyük siva parçalarının sağa sola dökülerek caddeden geçen kişiler için tehlikeli anlar yaşanmasına yol açmasıyla oluştu. Bazı kısımları çöken binanın son olarak 1960 yılında birinci kat tavanı çökmüş ve büyük bir facianın eşiğinden dönülmüştür.¹⁵

CUMHURİYET DEVRİNDE Yoktan varlık yaratan izmit Belediyesi

28 Ekim 1945 Türkyolu Gazetesi (Oya Şenyurt arşivi)

İzmit’te gündelik hayatın içinde yer alan ve 20. yüzyılın ortalarına tarihlenen uygulamalarda farklı inşaa sorunları yaşanmıştır. Bu durum, gerçekte sorunsuz yapılar inşa etme isteği olan İzmit halkının zihninde yarattığı mekanlarla, ortaya çıkanlar arasında yarılmaya neden olabilir. Bununla birlikte, zaman kavramının da zihinlerde önemli bir iz bıraktığı malumdur. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden itibaren eksikliği hissedilen kamusal yapılara ulaşmaları ciddi mücadelelerle gerçekleşen İzmit halkının “beklemeyi bilmek”, “sabretmek” gibi kavramları gereğinden fazla özümstedikleri söylenebilir. Uzayan inşaat süreçlerinde ortaya çıkacak yapıların bekleneni karşılamaması nedeniyle her seferinde bekleme dışında hayal kırıklığı gibi bir bedelin ödenmesi de önemli bir sorundur. Cumhuriyet sonrasında Türkyolu Gazetesi’ndeki halkın beklentilerini ve ilgisini arttırmak üzere kente dair verilen haberler, beklenenin ortaya çıkması sürecinde, inşaatla ilgili en ufak bir gelişmenin bile paylaşılmasını gerektirmiştir. Gazete haberleri, yeni yapılan binalar için sabretme sürecini canlı tutmak ile zamanın pozitif olan yönünde

¹⁵ Binici, Özden Senem, a.g.e., s. 144.

işlediğine ve kentin geleceğinin daha iyi yapılarla şekilleneceğine beslenen saf bir umuttan öte, bilinçli bir modernist yaklaşım örneği de sergiler. Dönemin en dikkat çekici gazetesi *Türkyolu*, kentin yeni çehresine bürünmesini teşvik eden, kentte yaşama kurallarını, kent temizliğini öne çıkaran makalelerle kent sakinlerini eğitime çalışmıştır. Ancak, kentin modernleşmesi / asrileşmesi için yapılan tüm müdahaleler ve imar faaliyetleri için üstlenilen misyon, vizyonun (görü) gelişmesini sağlayamamıştır. M. Berman'ın deyişiyle, "... *Yine de bana öyle geliyor ki, modernizmi-mizi nasıl kullanacağımızı bilemiyoruz; kültürümüz ve hayatlarımız arasındaki bağlantıyı kurma şansını ya yitirmişiz ya da bu bağı koparmışız.*"¹⁶ Kentsel düzen kurma çabalarına rağmen, gelecekteki İzmit'in nasıl olacağına dair belirsizlik ve öngörüsüzlük 1945 yılındaki gazete haberinden okunmaktadır.

izmit Belediyesi
 Şehrin imarı için geniş
 bir faaliyete geçiyor
 Yarınki İzmiti nasıl göreceğiz?

9 Aralık 1945 *Türkyolu* Gazetesi (Oya Şenyurt arşivi)

Cumhuriyet sonrasında pek çok kentte benzer biçimde ele alınan modernleşmenin kodları, İstanbul ve Ankara'daki mimari ve kent modernleşmelerinin izlendiği ve uyumun gerektiği yönündeki düşüncenin gücüyle, kentsel ve mimari modernleşme kurallarının tümünün halkın önemli bir kesimine ulaştırılmaya çalışıldığı, "*pastoral bir bakış*"ın gelişmesine sebep olmuştur. Pastoral bakış, moderne özgü çelişkileri, uyumsuzlukları ve gerilimleri inkar eder; modernliği işçiler, sanayiciler ve sanatçıları ortak bir hedef etrafında birleştiren, birlikte planlanmış bir ilerleme mücadelesi olarak görür.¹⁷ Bununla birlikte, pastoral bakış zaman içinde mimari söylemde yaygınlaşamamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, mimarideki modernleşmenin biçimsel olarak ele alınması ve yapı öğelerine yüklenen anlamla sabitlenmesi, iklim ve coğrafyaya uymayan pek çok batılı yapı modelinin uygulamaya konması ve sonuçta da, daha önce söz edildiği gibi, modern mimarlık örnekleri olarak değer atfedilen yapıların bekleneni karşılamamasıdır. Kiminin bekleme sürecinde mali sebeplerden dolayı işlevi yetersiz bulunmuş yarım bırakılmıştır, kimi onca yıl beklendikten sonra bir süre kullanılmış ve yeni bir bina yapılmasına girilmiştir, kimi bina inşa edildikten sonra bir harabeye dönüşmüştür, bazıları ise fonk-

¹⁶ Berman, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yay., İstanbul, 2011, s. 39.

¹⁷ Heynen, Hilde, *Mimarlık ve Modernite Bir Eleştiri*, Versus Yayınları, İstanbul, 2011, s. 27.

siyona hizmet etmek yerine üslupsal gösterişi nedeniyle beklentileri karşılayamamıştır. Sözcüleri, 1954 yılında İzmit Ticaret ve Sanayi Odası'nın faaliyet göstermesi için yapılan binanın alt katına 1959 yılında Etibank taşınmıştır. 1968 yılında ihtiyaçlar bahane edilerek bu binaya bir kat daha ilave edilerek, 5 katlı bir yapı haline getirilmiştir. 1981 yılında Ticaret ve Sanayi Odası'na ait olan bina Merkez Bankası'na kiralanır. Ticaret Odası ise Akbank'a ait olan binanın en üst iki katına yerleşmiştir. İzmit Ticaret Odası, Akbank'a ait binada faaliyetlerini 1999 Marmara depremine kadar sürdürmüş, depremden zarar gören yapıyı boşaltarak, 2005 yılına kadar faaliyetlerine Venüs Restaurant'ta devam etmiştir. 2010 yılında bu yapı da yıktırılmıştır. 1982 yılında İzmit Ticaret Odası'nın yeni bir bina inşa ettirme girişimi olmuş, proje tasarımını Fatih Gorbun ve Yalçın Gültekin üstlenmiştir. Kaba inşaatı biten yapının inşaatı sürmemiş ve yapı, o dönemin söylemiyle "*kaderine terk edilmiştir*". 1991 yılına gelindiğinde yapı bitirilememiş ve bu binayı belediye satın alarak Bayındır Tıp Merkezi'ne devretmiştir. İzmit Ticaret Odası ise fuar alanında bir başka yapının inşasına girişmiştir. Bayındır Tıp Merkezi'ne devredilen yapı hastaneye dönüştürülemeyeceği için 2004 yılına kadar inşaat halinde bırakılmış ve kentin peyzajına kötü bir görünüm kattığı için eleştirilmiştir. Sonunda, Büyükşehir Belediyesi tarafından geri alınan bina, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸ Görüldüğü gibi, bir kurum için başlanan bir yapı, bir başka kurum tarafından kullanılmakta, kısa süre kullanıldıktan sonra bitirilememekte ya da yıkılması gündeme gelmektedir. Bununla birlikte, kamu kurumlarındaki birimlerin ihtiyaçlarına bağlı olarak bir proje düzenlenmesinin de sorun yaratmadığı ve bir kurum için tasarlanan bir binanın bir başkası tarafından kullanımındaki eksikliği duyulacak mekanların da göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, kısa süreli kullanımlardan sonra yeni bina arayışlarının yaşanmasına da sebep teşkil etmektedir. Dolayısıyla, bir kurumun kendi işleyişi içinde, mekansal gereksinimlerini karşılayabilen bir yapının neler olduğu hakkındaki bilgisizlik ve tecrübesizlik, depremin de etkisiyle, baş döndürücü yer değiştirmelere ve her seferinde tekerrür eden teknik ve tasarımsal hataların yinelenmesine yol açar.

Bugün de kentte ve mimarideki sürekli değişim, beklentilerin yeteri kadar karşılanamamasından kaynaklanmaktadır. 1965'ten sonra, artan sanayi yapıları ile birlikte, kentte bir başka kimlik oluşumu gerçekleşmiştir. Kente ait, "*fayton*", "*tütün depoları*", "*bataklık*"¹⁹, "*sinemalar*", "*ahşap yapılar*" gibi, ilk akla gelebilecek pek çok

¹⁸ Binici, Özden Senem, a.g.e., s. 192-193.

¹⁹ Bugün doğa bilimleriyle ilgilenen her uzman için "*sulak alan*" olarak ifade edilen kentlerdeki "*bataklık*" bölgeler, ekolojik dengenin devamı açısından önemli görünmelerine ve inşaat yaşama tabi tutulmalarına rağmen, İzmit'te "*bataklık*" olarak anılan alanın kentlerdeki modernleşme hareketinin getirdiği ivmeyle, sıtma hastalığı ile mücadele kapsamında, kurutulmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Yapılan kötü muameleye karşın İzmit'teki sulak alan zaman içinde kendini yenileyerek, bugün çeşitli kuşların belirli dönemlerde ziyaret ettikleri yer olma halini korumaktadır.

kentsel imaj hızla yok olmuş, hızlı değişim süreci içinde, modern mimarının örneklerine heves eden yaklaşımla, avangard örneklerin kötü benzerleri İzmit kentini doldürmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yapı tipleri, Cumhuriyet'in öngördüğü erken modern orta Avrupa mimarlığının rasyonelliğine itibar etmekle birlikte, üslupsal özelliklerini de yansıtmaktaydı. Oysa, mevcudiyetini büyük ölçüde, 1965'ten sonraki sanayi kenti kimliğini kazanmasındaki kırılmaya borçlu olan kent, "pastoral-karşıtı" görüşün izlerinin günümüzdeki kent dokusunda okunmasını olanaklı kılmıştır. Bununla, giderek birbiriyle uzlaşmaz, kopuk, bölünmüş bir mimari kimlik, kamuya ve özele ait yapılarda ifade bulmaktadır. Pastoral-karşıtı görüş, uzlaştırılmaz ayrılıklarla çözümsüz çelişkilerin, bölünmelerle parçalanmaların moderniteyi karakterize ettiğini düşünür; bütünlüklü yaşam deneyimi çökmüş, çeşitli özerk bilgi alanları ortaya çıkmıştır ve bu alanların ortak temellerini yeniden kazanmaları ise mümkün değildir.²⁰ Dolayısıyla, Türkyolu Gazetesi'nin ortak bir mimari ve kentsel modernleşme için yaptığı girişimler, gerçekte alttan alta zihinlerde çelişkiler ve parçalanmalarla birlikte yol almıştır. Tıpkı kübistlerin nesnelerin aynı anda tüm perspektiflerden gözlenmesiyle oluşan çeşitli düzeylerin tek bir dış yüzeyde kırılmaları görüntüsünü yaratan çalışmalar yapmaları gibi, düzenli evren tasarımı kırılmıştır. Cumhuriyet sonrasında mimari, İzmit ve diğer Anadolu kentleri üzerinden incelendiğinde, tam da bu bakış açısının yakalandığı üst üste binen çerçeve ve nesnelerin görüntüsünü ortaya çıkarır. Anadolu'da modern "mimarlıklar"ın tanımı için bir "düzen" öngörülmeğe çalışılsa da, çerçevelerin çeşitli açılarla üst üste binişi ve dağınıklığın ortadan kalkmasının engellenemediği bir tarih anlatısı oluşmaktadır.

İzmit'te Modern Mimariye İkonik Yapılarla Ulaşma İsteği ve Avangard Taklitler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İzmit'te hızlanan inşaat faaliyetlerinde işleve cevap verebilen yapılara duyulan ihtiyaç; modern (*asri*) olanın tanımını yapmaktaydı. Modern olanın izleri, yıkıldı yıkılacak eski ahşap kamu yapılarının verdiği bıkkınlıkla, rasyonel çözümlere ulaşmış planlar ve fiziki konfor ile betonarme yapılarda aranmaktaydı. Ahşap ve kagir, çoğu da eski tütün deposu, konak gibi yapılardan devşirilmiş kamu yapılarının çökme tehlikesi, asri yapı inşa etme sebebini haklı çıkarmakta ve bunun için çaba harcanmaktaydı. Ancak, beklentilere cevap versin vermesin, bazı kamusal yapıların yeniden inşa edilmesi ve yıkarak inşaat yapma alışkanlığı, zaman içinde modern olanın biçim ve formla ifade bulduğu, fakat işlevi kısa vadeli işe yarayan örneklerin üretilmesine dönüştü. İşlevden öte, kentteki yapıların imgeleri, zaman içinde yıkılıp, hızlı değişim akışında ortadan kalkan tarihi yapıların kente kazandırdığı kimliğin boşalttığı alanı doldurmak

²⁰ Heynen, Hilde, a.g.e., s. 28.

üzere harekete geçmiştir. Bugün kentte, biçim ve form, kentin mimarlarını "ikon"lar icat etmeye götürecektir kadar ön planda tutulmaktadır. "İkonik" yapı inşa etme hevesi üst geçitlere, kamu binalarına yapılan gereksiz süslemelere, müdahalelere ve yeniden yapımlara dönüşmüşse de, her seferinde yeteri kadar ikonik olmayan tasarımlar başka bina denemeleri ile çeşitlendirilmiş ve kentte üslupsal denemelerin fragmanları itinasız yapı öğelerinde canlanmıştır. Modern insanın kendini bir türlü şık bulmaması gibi, çeşitli kostümler sürekli denir.²¹ Denenen her kostümün kişinin üstüne tam oturmamasına benzer biçimde, kenti sıklaştırmak için başvuru olan çeşitli tarihsel dönemlere ait üslupların bölük pörçük parçalarının kentin dokusuyla uzaktan yakından ilgisi olmadığı için içselleşmemektedir. Süslemeye yönelik tüm çabalar yapay kimliklere dönüşmektedir. Bunun gerisinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar olan süreçte, girilen inşaat işlemindeki teknik sorunlar, itinasız üslupsal örnekler, inşa edilen yapıların fonksiyonlara yeteri kadar hizmet vermemesi gibi aksaklıkların zihinlerde bıraktığı sorunlu durum yer almaktadır. İnşaat yaparak İzmit'i ve İzmitliyi var etmenin yeteri kadar gerçekleştirilememesi düşüncesi inşaat ortamlarını sürekli kılarak, içselleştiremeyen binaların yaratılmasında önemli bir role sahiptir.

Derince sahilindeki park düzenlemeleri, mantar biçiminde tasarlanan kafeler (Kaynak: Kocaeli Açık hava Müzesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Genel Yay. Yön. Tahir Büyükkın, Kocaeli 2008)

Bununla birlikte, sıklıkla İzmit'in eski sakinleri tarafından dile getirilen "hızlı değişim" ve kentsel süslemelerin artması depremin yarattığı travmanın ortadan kaldırılması için kullanılmıştır. Bunlar, daha önce anlatılan sebeplerin varetmediği, girişimde

²¹ Berman, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yay., İstanbul, 2011, s. 37.

bulunanların bile farkında olmadan yaptığı müdahaleler olabilir. Avrupa’da Barok dönem kiliseleri ve dolayısıyla kent düzenlemeleri ile²² postmodernist mimarlık örneklerindeki gibi, hayatla ve gündelik yaşamla barışma, kötü dönemlerde halkın durumla başa çıkabilme halini desteklemek için mimarlık devreye sokulmuştur.²³ Derince sahilinde Marmara depreminden sonra yapılan, Disneyland’ı anımsatan çocuklara yönelik eğlence mekanı düzenlemesinde, büyüklerin Körfez manzarasını seyretmesi için mantar biçimi bir yapı, kahve içmeleri için Şirin Baba’nın evi tasarlanmıştır. 25 dönümlük bir alan üzerinde kurulan “*Harikalar Sahili*”nin, Derince’nin “*markalaşması*”na katkı sağlayacağı da düşünülmüştür. Taş devri isimli çizgi film karakterlerinden Barney ya da Şirinler’in kahramanları düzenlemenin içinde yer almıştır.²⁴

Derince sahilinde yürüyüş yolu, kafeler ve çocuklar için çizgi film kahramanlarının gövdelerinin içinde oluşturulan oyun mekanları (Kaynak: Kocaeli Açık hava Müzesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Genel Yay. Yön. Tahir Büyükkakın, Kocaeli 2008, s. 195)

- ²² Luther’in kilise reformunu savunmasına karşılık kontr reform hareketinin başlatılması ile sonuçlanan süreçte, kiliselerde duyulara yönelik bir mimari yaklaşımın geliştirilmesi, mimaride Barok üslubun ortaya çıkış sebeplerinden biridir. İtalya, Fransa ve güney Avrupa’da mimari üslupta görülen bu değişimin belirli bir dinsel yönü vardır. Dalgalı ve eğrisel cepheler, heykellerle süslü cephe düzenlemeleri, içte ağır bezemeler, altın yıldız kullanarak tiyatro sahnesi gibi düzenlenen kilise mekanları ile iman edenleri Katolik kilisesinin yeniden kazanmaya çalıştığı bilinmektedir. Roth, Leland M., *Mimarlığın Öyküsü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 480-481.
- ²³ Sözelimi, ilk postmodernist girişim, Baltimor’daki terör ve huzursuzluk olayları nedeniyle kendi içine kapanan bir kenti eğlendirme ve geçmişi unutturmak için gerçekleştirilen bir fuar mimarisiyle ilgilidir ve bundan sonra bu hareket Amerika’nın diğer kentlerine taşınmıştır. Turani, Adnan, *Çağdaş Sanat Felsefesi*, 5. B., Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, s.183.
- ²⁴ Kocaeli Açık hava Müzesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Genel Yay. Yön. Tahir Büyükkakın, Kocaeli 2008, s. 195.

Bu sahil, aynı zamanda, Derince halkının kıyıda yer alan fabrikalardan arta kalan yerde kıyıyla karşılaştığı tek noktadır. Dolayısıyla, sanayi kenti olmanın, boş zamanların değerlendirildiği kent mekanlarına getirdiği kısıtlamaların hafifletilmesi amacıyla halkın sahile yeniden kavuşması ve kıyıyla barışması, hem de çizgi filmlerde yer alan karakterlerin ve nesnelerin düzenlemenin bir parçası haline getirilerek depremin yarattığı travmatik etkinin dağıtılarak kent sakinlerinin yeniden kentle barışması için bir eğlence mekanı yaratılmaya çalışılmıştır. Son yaşanan Marmara depremi kadar sanayi kenti kimliğinin yüklenmesi de sonuçları hesaplanamayan bir travma yaratmış olmalıdır.

Eğlence ve boş zaman geçirme mekanlarının düzenlenmesi ya da kent sokaklarında dolaşırken aniden ortaya çıkan süslü cepheler; geçirilen travmaların, kötü ruh halinin ve zihinsel kaymaların sonucudur. Worringer'e göre, "*toplumda eksikliği duyulan bazı değerlerdi bu kaymaya yol açan. Bir toplum kendinde ne eksikse sanatta onu görmek istiyordu.*" Worringer'in söylemini mimarlığa attığımızda, depresyon gibi afetlerin yarattığı halk psikolojisinin dönemsel bozulmalarının mimari ile iyileştirilmesi "*eğlenme ve unutmama*" ihtiyacına yanıt vermekle birlikte, tarihsel süreçte en önemli eksiklik, bir türlü halkı psikolojik olarak ikna etmeyen ve mimari beklentiyi karşılayamayan yapılarıdır. İzmitlinin kentinde görmek istediği neydi? Gerçekleştirilenlerden emin olamaması ve nasıl olması gerektiği hakkındaki çelişkileri nereden kaynaklanmaktaydı?

Düşünen İzmitli için sorunlar ve sorular büyük ölçüde, hem yönetimin hem de halkın yanı sıra başında yer alan İstanbul ve kısa mesafeli Ankara gibi bir başkent etkisiyle ülkenin sosyal topoğrafyasındaki konumlanışın kentsel temsiliyetinin ne olması gerektiğinin sorgulanmasından kaynaklanmaktaydı. Çoğu zaman kentteki inşaat ortamının yarattığı kirlilikten halkın bir kısmı huzursuzluk duyarken, bir kısmı yeni bir İzmit için bunun gerekli olduğunu ve İzmit'in Ankara, İstanbul gibi milyonlar harcanarak inşa edilen büyükşehirlerle benzemesi gerektiğini savunmuştur.²⁵ İkinci Dünya Savaşı sırasında yayınlanan haberlerde kentin gelişimi için sanayi yapılarının İzmit'te konumlanması mutluluk verici ve kentin gelişimi için olumlu bulunurken, sonraki yıllarda "*sanayi kenti kimliği*"nin kent için bir yük teşkil ettiği fikri zihinlerin gerisine attığı düşünceleri su yüzüne çıkarmıştır. Bunun doğru bir karar olup olmadığı soruları kent sakinleri tarafından sorgulanmış olmalıdır. Ankara ve İstanbul gibi büyük kent yaratmak, İzmit'e 1965'ten sonra kalıcı ve kararlı olarak yüklenen sanayi kenti kimliğinin verdiği sorumluluk ile gelişirken bir yandan da bu yapay kimlik, "*İstanbul'un arka bahçesi*" ve "*servis kent*" olmanın farkındalığı ile içselleştirilememekteydi. İstanbul'da yer alması mümkün olmayan ancak yakınlığı nedeniyle İzmit'te konumlanan fabrikalar, aynı zamanda kentin bir kıyı kenti olmasının devamına da engeldi. Dolayısıyla, sanayi kenti olmanın

²⁵ 15 Temmuz 1945 Türkyolu gazetesi.

verdiği kimliğin içselleştirilememesi ile sanayi kenti olmanın misyonunun dışavurumunu yapılarla belirleme çelişkisi içinde, İzmit halkı, yapılarının “*yeteri kadar modern*”, “*yeteri kadar gösterişli*” olup olmadığı hakkında zihinlerinde tatminkar cevaplar bulamamaktadır.

Belsa Plaza, Sydney'deki Palm House benzeri bir görüntüye kavuşturulmaya çalışılmış

İzmit'te Mimarinin (Olumsuzladığı) Marjinalize Edildiği Bazı Uygulamalar ve Yapı Örnekleri

Büyük kentlerde var olan yapıların inşaat kalitesi ya da üslupsal iddiasını yalayamama gibi hisleri ve özlemleri, İzmit ve çevresinde her denemede iddialı projelere girişilmesine sebep olmuştur. Ancak, her girişim yeteri kadar “*avangard*” ya da kenti temsil eden geçmiş yapılar kadar (özellikle saat kulesi tek başına bu unvanı hala sürdürmektedir) “*ikonik*” değildir. Calatrava tasarımı köprülere benzer üstgeçitlerin inşa edilmesindeki çabanın altında tam da bu “*ikonik*” yapı inşa etmenin çabalarını görebiliriz. Ya da, saat kulesinin baskın mimari imajının fragmanlarının kentin çeşitli noktalarında bulunan taksi duraklarında yeniden üretilme çabasında buna benzer bir yaklaşımı öne sürebiliriz. Bu yaklaşım, var olan tarihi bir yapının imajının yıllarca zihinlerde tescil edilmesinin verdiği destek ve güce sığınarak “*ikonik*” yapı arayışlarında biçimselliğin ön plana çıkarılmasıdır.

Calatrava tasarımı köprülere benzetilmeye çalışılan üstgeçitler

İzmit'te Mies'in tasarımı olan ve dünyada çokça taklidi bulunan cam prizmalardan esinlenen örnekler olmakla birlikte, bitişik nizam yapı örneklerinde cephesi yarı şeffaf ve mat malzemelerle kaplı örnekler de bulunmaktadır. Camın iç ve dış ayrımını ortadan kaldıran yönünü vurgulamak için Mies tarafından kullanıldığı sıkça dile getirilen bu tasarım yaklaşımı, pek çok yapının içindeki mekanların kullanımı açısından alışverişe dayalı dünyanın, dış cephede de yansıtılmasına dönüşmüştür. Tıpkı, bir gözü görmeyen bir adamın gözlüğünün görmeyen gözüne ait olan camına reklam alması²⁶ gibi ironik bir yaklaşımla, cam kaplı yapı cepheleeri körleşmiştir. Yapının içindekinin dış dünya ile kurduğu ilişki yerine, iç mekanda satılan ürünlerin dışarıya yansıtılması ön plana gelmekte, reklamın mesajı binanın görselliğinin önünde algılanmaktadır.

²⁶ 8 Temmuz 2012 Milliyet gazetesinde "Gözlüğüne reklam aldı" başlığı ile yayınlanan bir haberden alıntılanmıştır.

Selçuklu taç kapılarına özlem duyan bir başka mimari çaba

Saydam yüzeyleri tümüyle reklam panoları ile kapanmış kör bina cepheleri sıkça rastlanan örnekler arasındadır

Elhamra Sarayı'nın cephesi taklit edilmiş gibi görünen bir başka örnek

Ya da farklılık yaratmak adına kemerlerle süslü cepheleriyle Endülüs etkileri veren oryantalist cepheye sahip bir apartman örneği gibi, kentin herhangi bir noktasında "ikon" iddiasında bulunmayan basit mimari taklitler, yabancılaşmış halde varlığını sürdürür. Bu karışık uygulamalar kimi zaman bir yapıda mimarlık öğeleri basitleştirilerek iki farklı üslubun aynı anda kullanılmasıyla da gerçekleşebilmektedir. Bir apartman örneğinin cephesinde kemerli pencerelerle (sonradan ilave edilen kemer biçimindeki bantlarla), Art-deco öğeler birarada kullanılmıştır. Kimi zaman yapılar, antik döneme aitmişçesine İyonik sütun başlıkları ve bezemelerle tezyin edilmekte, kimi zaman Miesvari cam prizmalar biçiminde ortaya çıkmakta, Selçuklu mimarisinden alıntılama, taklidi taklidi olacak biçimde soyutlaştırılan taç kapı örneklerine benzetilmekte, 1940'lara ait bir konutun pencere ve kapı girişlerine sonradan Rönesans palazzolarında görülen korniş ve konsollar eklenerek, yapı inşa edildiği dönem özelliklerinden soyutlanmakta ya da yeni bir yapı Art-deco elemanlarla eskitilmektedir. Her türlü mimari üslubun var edilmeye çalışıldığı ortam, kentin tarihi ve potansiyelleri iyi anlayamadığı için biçimsel olarak kullanılmakta, mimariyi zenginleştirmek yerine, sahte anlamlar yayan taklitlerle, görsel olarak yorucu ve özensiz ürünlerin uyumsuz bir aradalıklarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Meandr motifleri ve antik dönem etkileri

Art-deco tarzı çıkarmalar ve kemerli pencereler

Sonsöz Yerine

Mimarinin olumsuzladığı marjinal yaklaşımların İzmit'te ortaya çıkması, kent yakın dönem mimarlık tarihi hakkında bilgi sahibi olunması nedeniyle, daha anlaşılabilir bir hale gelmektedir. Mimarideki modernleşmeyi yakalama çabalarının bekleme süreci ve zamanın doğruya ve iyiye doğru akıp gittiği hakkında ki görüşün bekleneni sağlayamaması kent halkı için önemli bir hayal kırıklığıdır. Kent halkı bir taraftan 1950'den sonra sanayi kenti olmanın verdiği sorumluluk ya da zorunlulukla tanışarak bu durumu içselleştirme uğraşı içine girmişken, D-100 karayolunun sahilden geçirilmesiyle denizle olan ilişkisini koparmıştır. Diğer bir deyişle, kent insanı kıyıyı sanayiye terk etmiştir. Kentin tarihi boyunca yaşadığı yıkıcı depremler ve hasar vermeyen aralıklı sarsıntılar, 1999 Marmara depremi ile korkunç bir boyuta ulaşmıştır. Dolayısıyla, bu sayılan değişimlerin yarattığı olumsuz sonuçlar ve deprem gibi bir afet, kent için alınan kararların artık ne kadar sağlıklı olduğu hakkındaki sorgulamayı geçersiz kılmaya, sorgulama yapmamaya, anlık kararlara yerini bırakmıştır. Geçmişte kentin sorunları ve ihtiyaçları hakkında yapılan tartışmalar sonucunda alınan kararların yarar sağlamaması da bugün tepki halinde anlık fikirlerin oluşmasına neden olabilir. Sözgelimi, D-100 karayolunun kıyıdan mı yoksa kentin üst kotlarından mı geçirilmesi gerektiği üzerine gazete haberlerinden takip edilen ve aralıklarla uzun yılları alan tartışmalar da bugün yolun kıyıdan geçirilmesinin çoğunluk tarafından yanlış bir karar olduğu görüşü ile desteklenmektedir. Diğer bir deyişle, tartışmalar kente olumlu çözümler sağlama konusunda öncü rol oynamamıştır. Bunun yansımalarını, kamu yapılarında sürekli yer değiştirmelerle, bir türlü ihtiyaca cevap vermeyen yapı üretiminde, yarışılan ama ulaşılamayan modernist mimari örneklerinin arayışında, çeşitli avangard özentileri ile ikonik olması için yola çıkılan yapı örneklerinde görmek mümkündür. Tasarım niyetinin yeniyi yaratmak olmaması nedeniyle işe başlanan ancak çözümlenemez sorun katmanlarına yenilerini ekleyen doymak bilmez yapı üretimi, kent içindeki sivil mimarlık örneklerinin gereksiz süs öğeleri ile donatılması gibi, görsel imajlarla içi boşaltılmış bir mimari yaklaşımla göz boyamaya yönelmiştir. Bazı yapı öğelerinin bina cephelerinde yer almasının yarattığı psikolojik rahatlama hissi, bir binada görülen mimari özelliklerin gelişigüzel seçilerek hızlı biçimde, hiç düşünmeden inşa edilmesi tahammülsüzlüğünde de yankı bulmaktadır. Kentin mimarisindeki geçmişten gelen bu asabi yönelişler pek az mimarlık ürününün iyi örnek olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. İzmit'te Cumhuriyet'ten sonra gerçekleştirilen mimari faaliyetler, bugün kentin mimarisindeki yönelişlerin sebepleri ve oluşumları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Kentte, mimarlık üzerine *Postmodern* durumları tartışmak için bilinçli modernist yaklaşımlardan söz etmek gerekir, ancak veriler, *Postmodernist* olarak görülen veya sadece biçimsel algı yaratan pek çok yaklaşımın bir tasarım ürünü olmayan savruk nesnelere olduğunu,

en azından, Postmodernist mimarinin arkasında yaratılan kuramsal yaklaşımlardan yoksun olduklarını gösterir.²⁷ İzmit ve çevresindeki mimari, geçmişten gelen Modernizm yanılığının sonucudur. Çoğu Anadolu kentinde geçmişten gelen, mimarideki modernizmin algılanış biçimindeki tek düzelik, formüle edilmiş ve düzen beklentisi, bugün günah keçisi haline getirilen *Postmodern* yaklaşımlara yüklenmeye çalışılıyorsa da, modernleşme yanılığarı üzerinde yeteri kadar tartışılmadığı düşünülmektedir.

²⁷ Postmodern mimarinin en etkili savunucusu olan Robert Venturi'nin, söz konusu mimari düşünce biçiminin kuramsal alt yapısını *Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki* başlıklı kitabında hazırladığı bilinmektedir. Modernist mimarinin tasarım kuramlarına karşı duran yaklaşımlarıyla, bayağı bir biçimsel değişimi savunmaması, tasarım sırasında mekana ilişkin sorunları çözmek için sorunları ertelemek ya da bertaraf etmeyi yeğlememesi, modernist mimarların tersine yapı öğelerinin birkaç işlevi yerine getirebileceğini savunması gibi yaklaşımları Venturi'nin postmodern mimarinin ilkelerini açıkladığı maddelerden sadece birkaçıdır. Dolayısıyla, kavramsal altyapısı olan postmodern mimarlık örneklerinin, İzmit'te sadece biçimsel yaklaşımlarla üretilmiş örneklerle uzaktan yakından ilgisi bulunmamaktadır.